

KOSOVSKI SRBI U KONTEKSTU RAZGRANIČENJA

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO, SRBIJA

Izdavač

Institut za teritorijalni ekonomski razvoj (InTER)

Za izdavača

Dragiša Mijačić

Autori

Centar za društveni dijalog i regionalne inicijative (CDDRI)
Nova društvena inicijativa (NSI)

Godina

2019

Publikacija je urađena u okviru projekta „Nacionalni konvent o Evropskoj uniji 2018/19“ finansiranog od strane Fondacije za otvoreno društvo, Srbija. Mišljenja i stavovi izraženi u ovoj publikaciji predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno zvanične stavove Fondacije za otvoreno društvo, Srbija, Nacionalnog konventa o Evropskoj uniji ni Instituta za teritorijalni ekonomski razvoj.

Kosovski Srbi u kontekstu razgraničenja

Autori:

Centar za društveni dijalog i regionalne inicijative (CDDRI) i Nova društvena inicijativa (NSI)

Mart 2019.

SADRŽAJ

<i>UVOD:</i>	1
<i>RAZGRANIČENJE NA STOLU</i>	2
<i>RAZGRANIČENJE I UTICAJ NA KOSOVSKE SRBE</i>	4
Bezbednosne posledice razgraničenja	5
Ekonomske posledice razgraničenja	6
Razgraničenje i uticaj na Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC).....	6
<i>ZAJEDNICA SRPSKIH OPŠTINA (ZSO) I RAZGRANIČENJE</i>	8
<i>PREPORUKE:</i>	9

UVOD

Politika “razgraničenja” kao nagoveštaj za rešavanje kosovskog pitanja, potpuno je stavila u drugi plan dotadašnji pristup normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine zasnovan na briselskim dogovorima. Briselski sporazum iz 2013. godine je predvideo integraciju četiri većinski srpske severno kosovske opštine u političko pravni sistem Kosova, a za svoju osnovu imao je osnivanje Zajednice srpskih opština (ZSO) kao institucionalnog okvira za zaštitu prava kosovskih Srba. Kao posledica ozvaničavanja politike “razgraničenja” i otpora kosovskih Albanaca, osnivanje Zajednice srpskih opština (ZSO) ostalo je samo mrtvo slovo na papiru.

Naznaka da je razgraničenje jedan od predloga da se odnosi između Beograda i Prištine uredi očekivano je stvorilo bojazan kod onog dela populacije kosovskih Srba koji bi u tom slučaju ostao “ispod” ili “unutar” zamišljene linije razgraničenja. Najviše skepse i zabrinutosti prema ovom pristupu, ali sa različitim pozicija izrazili su čelnici Srpske pravoslavne crkve (SPC) kao i pojedini srpski političari i predstavnici civilnog društva. Vladika raško-prizrenski Teodosije i iguman Manastira Visoki Dečani, Sava Janjić su bili najglasniji u protivljenju ovom predlogu, upozorivši da bi takav scenario mogao da dovede do masovnog egzodusa Srba sa juga Kosova, kao i do uništenja verskog i kulturnog nasleđa SPC na Kosovu. Istovremeno, još jedan od strahova kosovskih Srba je da će žrtva kompromisa Beograda i Prištine i politike razgraničenja biti Ahtisarijevi principi zaštite nevećinskih zajednica koji su deo kosovskog zakonodavnog okvira, a pre svega: principa decentralizacije, prava na političko predstavljanje i garantovana mesta u skupštini i Vladi Kosova, prava na očuvanje srpskog kao zvaničnog jezika i očuvanje zakonodavstva od vitalnog interesa za srpsku zajednicu poput Zakona o specijalnim zaštićenim zonama zaštite verskih, kulturnih i istorijskih spomenika. Takav scenario, čak i uz izostanak nasilja ili druge vrste političkog pritiska, onemogućio bi zajednicu kosovskih Srba da uspostavi mehanizme za svoj dugotrajni opstanak i kako se pretpostavlja vodio bi mogućem iseljavanju. Uprkos tome što su pregovori između Srbije i Kosova trenutno u prekidu zbog odluke Prištine da uvede takse od 100% na proizvode iz centralne Srbije i Bosne i Hercegovine, očekivano je da će nakon nastavka pregovora “razgraničenje” ostati na stolu kao jedna od opcija.

Cilj ovog dokumenta je da doprinese razumevanju politike razgraničenja i problema sa kojima u tom slučaju mogu biti suočeni kosovski Srbi koji žive južno od reke Ibar. Istovremeno, cilj je proceniti mogućnosti za institucionalnu zaštitu Srba južno od reke Ibar kroz osnivanje Asocijacije većinski srpskih opština u skladu sa sadašnjim kosovskim zakonima i predložiti rešenja i preporuke koji bi omogućili da bilo kakav sporazum koji uključuje “razgraničenje” ne dovede do negativnog efekta na stanovništvo i osigura “multi-etnički” karakter Kosova.

RAZGRANIČENJE NA STOLU

U julu 2018. godine, pomalo neočekivano i na početku stidljivo se u medijima u Srbiji i na Kosovu proširila vest o “razmeni teritorija/razgraničenju” između Beograda i Prištine kao jednom od mogućih rešenja za sveobuhvatni sporazum o normalizaciji odnosa. Inicijalna spekulacija o “razmeni teritorija” je dobila svoju potvrdu 25. avgusta na Evropskom forumu u Albahu. Na panelu posvećenom pitanju Kosova, Predsednik Vučić i Predsednik Tači naglasili su potrebu za međusobnim kompromisom, koji bi po njihovim rečima mogao da uključuje neku vrstu promene granica. Istovremeno oni su pozvali međunarodnu zajednicu da podrži njihove napore i omogući postizanje sporazuma. Ipak, dva pregovarača su za svoje ideje davala različita terminološka objašnjenja. Dok je Predsednik Vučić govorio o potrebi “razgraničenja” dva naroda, kako bi se rešio istorijski sukob, bez objašnjenja kako bi to rešenje trebalo da se ostvari u praksi, Predsednik Tači je govorio o “korekciji granica”, koja bi po njemu trebalo da dovede do pripajanja određenih delova Preševske doline Kosovu, a istovremeno bi omogućila priznanje Kosova od strane Srbije, članstvo Kosova u Ujedinjenim nacijama (UN) i sprečila bi osnivanje Zajednice/Asocijacije srpskih opština (ZSO) sa izvršim ovlašćenjima. Uprkos različitom verbalnom tumačenju mogućeg dogovora, deo domaće i međunarodne stručne javnost je ocenio da neka vrsta dogovora koji uključuje “razgraničenje”, “razmenu teritorija”, jeste realna mogućnost.

Ovakve poruke dva Predsednika koincidirale su sa podrškom koju su dobili od pojedinih predstavnika međunarodne zajednice, pre svega u Evropskoj uniji i Sjedinjenim američkim državama (SAD) da postoji spremnost da saslušaju predloge kreativnih rešenja. Ta podrška je najpre iskazana od strane Džona Boltona, Savetnika za nacionalnu bezbednost Predsednika SAD, koji je naveo da su SAD otvorene da saslušaju predloge dve strane i da neće postavljati crvene linije, ali i da neće dati “blanko čekova” za dogovor. I ostatak američke administracije, a pre svega dosadašnji zamenik Državnog sekretara, Ves Mičel i Asistent zamenika Državnog sekretara Metju Palmer mesecima su slali slične poruke. Prilikom posete Prištini 25. Oktobra, Metju Palmer je razjasnio da uprkos tome što SAD nemaju “crvene linije” u pogledu pregovora, one će sporazum ozbiljno razmotriti ukoliko je on “multi-dimenzionalan” i ako osigurava multi-etnički karakter Kosova. Kako je Palmer naveo, korekcija granica ili teritorijalna promena bi mogla biti jedan od elementara sporazuma, a pored toga sporazum bi trebalo da uključi: političku, bezbednosnu, ekonomsku i komponentu zaštite kulturne i verske baštine. Slične poruke u kojima se iskazuje spremnost i fleksibilnost da se saslušaju dve strane došle su i od Visoke predstavnice EU za spoljnu i bezbednosnu politiku, Federike Mogerini i Komesara za proširenje, Johanesa Hana. Istovremeno, predstavnici pojedinih zapadnih sila, posebno

Nemačke i Velike Britanije izrazili su zabrinutost zbog ovakve promene politike, jer smatraju da politika “promene granica” na Balkanu može dovesti to otvaranja “Pandorine kutije”, ozbiljnih sukoba i stvaranja etnički čistih teritorija. Posebno su predstavnici Nemačke u nekoliko poseta regionu izražavali oprez ovakvim pristupom.

Nagoveštaj da je “razgraničenje” na stolu alarmirao je i brojne aktere kako na Kosovu, tako i u Srbiji. I dok je u Srbiji Predsednik Vučić u nešto izglednijoj poziciji zbog 2/3 većine koju uživa u Parlamentu i podrške javnog mnjenja, uprkos protestima koji se trenutno održavaju u čitavoj Srbiji, na Kosovu je situacija drugačija zbog nedostatka poverenja u Predsednika Tačija. Većina političkih partija na Kosovu se izjasnilo protiv predloga razgraničenja, a najglasniji u svom negodovanju je Premijer Ramuš Haradinaj. Kako bi posredno sprečio pregovore o “razmeni teritorija”, Premijer Haradinaj je u novembru 2018. godine inicirao uvođenje taksi od 100% na srpske proizvode što je tehnički dovelo do prekida pregovora, jer Beograd odbija da pregovara dok se takse ne ukinu. Takođe, Skupština Kosova je u martu 2019. godine usvojila pregovaračku platformu i zakon o dijalogu koje među svojim principima zahtevaju eksplicitno priznanje Kosova od strane Srbije i zahtevaju da prištinski pregovarački tim u procesu pregovora mora da se vodi Ustavom i onemogućiti bilo kakvu promenu granica i zahteva zaštitu suvereniteta i teritorijalnog integriteta Kosova. Iako pregovaračka platforma nije pravno obavezujući dokument, ona može ozbiljno onemogućiti Predsednika Tačija da pregovara o “razgraničenju” kao o mogućem rešenju.

RAZGRANIČENJE I UTICAJ NA KOSOVSKE SRBE

Iako jasan scenario po kome bi do “razgraničenja” trebalo da dođe još uvek nije poznat, za očekivati je da će uključivati određeni vid razmene teritorija ili promene administrativnih granica Kosova i Srbije. U javnosti se spekulisalo o tome da bi ukoliko do razgraničenja dođe ono podrazumevalo, da četiri severne kosovske opštine severno od reke Ibar (Leposavić, Zvečan, Zubin Potok, Severna Mitrovica), ili njihov deo pripadnu Srbiji, a da opštine preševske doline (Preševo, Bujanovac i Medveđa), ili njihovi delovi naseljeni albanskim stanovništvom pripadnu Kosovu. Ipak, ova analiza neće ulaziti u problematiku mogućih scenarija podele, već će se pre svega osvrnuti na uticaj koji razgraničenje može imati na kosovske Srbe koji žive južno od reke Ibar.

Zajednica kosovskih Srba južno od reke Ibra živi raštrkana u enklavama na centralnom Kosovu, zatim u kosovskom Pomoravlju, oblasti Metohije i šarskih planina. Srbi čine većinu u šest većinski srpskih opština južno od reke Ibar (Gračanica, Štrpce, Novo Brdo, Parteš, Ranilug i Klokot), a u određenom broju sela su prisutni i u opštinama Peć, Istok, Klina, Kamenica, Obilić, Vučitrn i Srbica). Po nekim nezvaničnim procenama, većina Srba na Kosovu živi južno od reke Ibar i njihov broj se kreće u rasponu od 60-70 000. U slučaju scenarija razgraničenja, ova zajednica će se suočiti sa mogućim političkim, bezbednosnim i ekonomskim konsekvencama koje ćemo ukratko navesti.

Političke posledice razgraničenja po Srbe južno od reke Ibar

Na osnovu navoda pojedinih kosovsko albanskih analitičara, za očekivati je da bilo kakav dogovor o “razgraničenju” između Kosova i Srbije dovede u pitanje principe iz Ahtisarijevog plana na kojima je zasnovan kosovski zakonodavni sistem a koji se tiču zaštite prava nevećinskih zajednica. Javno mnjenje na Kosovu je uvereno da su prava nevećinskih zajednica i u sadašnjim okolnostima prevelika i da bi trebalo da se umanje. Ukoliko dođe do razgraničenja, kosovski politički predstavnici će se naći pod pritiskom da to i predlože.

Uprkos tome što je od proglašenja nezavisnosti Kosova upitna implementacija ovih principa, kosovsko zakonodavstvo se zasniva na principu multi-etničnosti i na zaštiti prava zajednica “tradicionalno prisutnih na Kosovu” a koja su opisana u poglavlju tri Ustava Kosova. Ova prava za zajednicu kosovskih Srba podrazumevaju: pravo na srpski jezik kao službeni jezik na Kosovu, pravo na obrazovanje, očuvanje kulture i identita i pravičnu zastupljenost u zapošljavanju u javnim institucijama i organima lokalne samouprave. Takođe, u oblasti lokalne samouprave predviđeno je deset “većinski srpskih opština” sa

svojim izvornim, delegiranim i proširenim nadležnostima u oblastima obrazovanja, zdravstva, ekonomskog razvoja, kulture, urbanog i ruralnog planiranja, itd. Zakonodavstvom je predviđena i zaštita prava u pogledu predstavljanja u centralnim organima, jer srpska zajednica ima pravo na 10 garantovanih mesta u Skupštini Kosova, kao i garantovano mesta u Vladi Kosova. Takođe, prava zajednica su zaštićena i činjenicom da Ustav Kosova, i zakonodavstvo od vitalnog interesa za nevećinske zajednice ne može da se promeni bez zaglasnosti 2/3 poslanika koji dolaze iz redova nevećinskih zajednica, uključujući i srpsku zajednicu.

Ukoliko dođe do razgraničenja, jedna od konsekvenci usled smanjenja broja kosovskih Srba mogu biti i prava koja ova zajednica uživa. Poseban udarac za srpsku zajednicu može biti ukidanje zakonodavstva od vitalnog interesa za nevećinske zajednice, kao i smanjenje broja ili ovlašćenja većinski srpskih opština, ukidanje garantovanog predstavljanja u centralnim institucijama. Takva odluka bi dugoročno onemogućila održivi opstanak srpske zajednice na Kosovu.

Za srpsku zajednicu koja živi južno od Kosova, posebna posledica razgraničenja može biti i nedostatak urbanog centra ukoliko opština Severna Mitrovica bude uključena u dogovor. Trenutno, Severna Mitrovica predstavlja jedino urbano okruženje, koja je istovremeno i administrativni, obrazovni, zdravstveni i politički centar ka kojem gravitira većina Srba sa Kosova.

Takođe, još jedna bojazan Srba koji žive južno od Ibra je da bi posledica razgraničenja moglo da bude ujedinjenje Kosova i Albanije, što onda ostavlja kosovske Srbe u još nezavidnijem položaju jedva primetne manjine.

Bezbednosne posledice razgraničenja

Poučeni iskustvom 17. marta 2004. godine, kao i činjenicom da su incidenti koji imaju etničku konotaciju i dalje prisutni i 20 godina nakon konflikta, kosovski Srbi se takođe boje organizovanog, sponzorisanog nasilja u preostalim enklavama kao posledice razgraničenja, koja može dovesti do masovnog egzodusa srpske zajednice sa Kosova. Ipak, naši sagovornici među kosovskim Srbima ne smatraju da će doći nužno do fizičkog nasilja, ali ne isključuju veće institucionalne i van-institucionalne pritiske. Takođe, sagovornici sa kojima smo imali prilike da razgovaramo u Gračanici, Osojanu i Goraždevcu, naveli su da je veća verovatnoća da će doći do "tihog egzodusa" i dugoročne migracije kosovskih Srba kao posledice nedostatka perspektive i osećaja "napuštenosti i ostavljenosti na vetrometini" od strane Beograda.

Ekonomске posledice razgraničenja

Od samog završetka kosovskog konflikta, institucije Republike Srbije nastavile su da funkcionišu u sredinama naseljenim Srbima na Kosovu uz svesrdnu podršku Beograda. Kontinuirano finansiranje zapošljavanja u javnim institucijama (privremenim organima, javnim preduzećima, obrazovnim i zdravstvenim institucijama) kao i finansiranje penziono-socijalnog sistema bilo je ključno za održanje socijalnog mira i opstanak srpske zajednice, posebno u enklavama. Imajući u vidu da se direktno finansiranje privremenih organa i institucija smatra ilegalnim od strane Prištine, može se očekivati da će u slučaju razgraničenja doći do teškoća u njegovom funkcionisanju. Iako zakon o lokalnoj samoupravi Kosova poznaje institut po kome je moguće transparentno finansiranje većinski srpskih opština od strane Beograda za pružanje finansijske i tehničke podrške u sprovođenju opštinskih nadležnosti, pitanje je da li će Priština prihvatiti da legalizuje finansiranje penzionih i socijalnih davanja kao i rasprostranjenog obrazovnog, zdravstvenog i institucionalnog sistema.

Gubitak finansijske podrške od strane Beograda kao posledica razgraničenja može uticati na kvalitet obrazovnog i zdravstvenog sektora kao i pružanje usluga i posledično dovesti do pojačane migracije stanovništva. Mnoge institucije koje trenutno finansira Beograd bi morale biti ugašene ili integrisane u kosovski sistem, koji bi teško mogao da absorbuje sve zaposlene u srpskim institucijama.

Razgraničenje i uticaj na Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC)

Čelnici SPC, a posebno vladika raško-prizrenski Teodosije i iguman Manastira Visoki Dečani Sava Janjić su bili najglasniji u protivljenju politici "razgraničenju" i prvi su upozorili javnost na moguće posledice. U proteklih dvadeset godina, imovina SPC, crkve i manastiri pretrpeli su neprocenjivu štetu kao posledicu nasilnih napada i rušenja imovine. Takođe, prethodnih godina intenzivirani su incidenti koji uključuju napade na hodočasnike i srpske povratnike koji pokušavaju da posete Kosovo za vreme verskih praznika. Mnogi se boje da će scenario «razgraničenja» biti opasan po interese SPC i da može dovesti do novog napada na imovinu, ali i postepenog pogoršanja prava i položaja crkve na Kosovu. Takođe jedan od mogućih scenarija je da dugoročno koga se pribojavaju u SPC je da se imovina i vredna baština SPC u budućnosti bude predstavljena kao nasleđe Kosova, a ne nasleđe Srpske pravoslavne crkve (SPC). Ovakav scenario je moguć posebno ako Kosovo postane članica Ujedinjenih nacija (UN) i UNESCO, čime bi manastiri SPC pod zaštitom UNESCO postali deo kosovske kulturne baštine.

Trenutno su prava SPC na Kosovu zaštićena Zakonom o religijskim slobodama i Zakonom o specijalnim zaštićenim zonama. Zakon o specijalnim zaštićenim zonama osigurava zaštitu religijske i kulturne baštine i ukupno su uspostavljene 44 zaštićene zone oko glavnih manastira, crkava i mesta kulturne baštine kosovskih Srba. Ipak, uprkos postojanju zakonoskog okvira u prethodnim godina često je dolazilo do kršenja Zakona o zaštićenim zonama, kao što je bio primer prilikom povratka imovine Manastiru Visoki Dečani i gradnje magistralnog puta u njegovoj blizini.

ZAJEDNICA SRPSKIH OPŠTINA (ZSO) I RAZGRANIČENJE

Zajednica/Asocijacija većinski srpskih opština (ZSO) predstavljalo je ugaoni kamen briselskih sporazuma iz aprila 2013. i avgusta 2015. godine. Kao posledica pominjanja “razgraničenja” kao jednog od mogućih scenarija za postizanje sveobuhvatnog dogovora Beograda i Prištine, osnivanje ZSO je potpuno palo u zapećak. Različite interpretacije Beograda i Prištine o prirodi ove insitucije, uticali su na probleme u implementaciji sporazuma. Uprkos deklarativnom insistiranju na njenom uspostavljanju ni Beograd ni Priština nisu bili preterano zainteresovani da do uspostavljanja ZSO dođe. I dok je Priština sve vreme insistirala da ZSO mora da se osnuje u skladu sa sadašnjim kosovskim zakonima i u skladu sa presudom Ustavnog suda iz 2015. godine koja govori o neustavnosti određenih odredbi briselskih dogovora o ZSO, Upravljački tim zadužen za pisanje statuta ZSO, koji je sastavljen od kososkih Srba i podržan iz Beograda, nikada nije izašao sa zvaničnim predlogom. Poslednji rok za završetak statuta bio je avgust 2018. godine, kada su razgovori o “razgraničenju” već uveliko počeli. Ono što je zanimljivo je da po nalazima prištinske organizacije RIDEA, veći broj stanovništva Kosova bi pre pristao na razgraničenje nego na osnivanje ZSO. U kosovskoj javnosti ZSO je od početka predstavljena kao treći vid vlasti i metaforički prokazana kao “Republika Srpska” na Kosovu koja bi onemogućila funkcionisanje kosovskih institucija i narušila balans između centralne i lokalne vlasti na Kosovu. Iz tog razloga je i otpor ka stvaranju ZSO sveprisutan.

Iako bi osnivanje ZSO predviđene briselskim sporazumom kao posledica politike “razgraničenja” bilo izlišno, predstavnici Beograda i Prištine, kao i međunarodna zajednica bi morali da pronađu modus za zaštitu prava kosovskih Srba južno od reke Ibar, a time i delimično osiguraju “multi-etničnost” Kosova što je jedan od zahteva pre svega Sjedinjenih američkih država (SAD) kako bi prihvatile sveobuhvatni sporazum. S tim u vezi, strane u pregovorima bi trebalo da razmotre da kao osiguranje preostalim kosovskim Srbima omoguće osnivanje Asocijacije većinski srpskih opština u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi i Zakonom o međuopštinskoj saradnji. Ovakav postupak bi pored očuvanja ostalih elemenata zaštite i omogućavanja nastavka finansijske podrške kosovskim Srbima od strane Beograda predstavljao korak u dobrom pravcu da se kao posledica donošenja sporazuma ne kosovski Srbi ne osećaju ugroženo.

PREPORUKE

- Omogućiti očuvanje dosadašnjeg obima prava nevećinskih zajednica kako bi osigurali njihov opstanak na Kosovu nakon “razgraničenja”, a u skladu sa poglavljem III, Ustava Kosova;
- Osigurati da se odredbe koje se tiču funcionisanja većinski srpskih opština očuvaju i da šest većinski srpskih opština na jugu očuvaju svoj subjektivitet i postojanje sa svojim izvornim, dodeljenim i proširenim nadležnostima;
- Uspostaviti Asocijaciju većinski srpskih opština u skladu sa zakonima Kosova (od preostalih većinski srpskih opština) kako bi služilo kao osiguranje preostalim kosovskim Srbima da ostanu na Kosovu;
- Održati garantovana mesta za srpsku zajednicu u centralnim institucijama Kosova (Skupštini i Vladi Kosova), proporcionalno umanjena usled smanjenja broja pripadnika srpske zajednice na Kosovu usled razgraničenja;
- Omogućiti transparentno finansiranje srpske zajednice na Kosovu od strane Beograda, a pre svega u oblasti socijalnih davanja, obrazovnog i zdravstvenog sistema. Vlada u Prištini ne bi trebalo da doživljava finansiranje iz Beograda kao pretnju dok god su finansije usmerene kroz trezor u Prištini i dok god taj novac ima jasnu svrhu i namenu;
- Osigurati multi-etničnost organa bezbednosti, pre svega policije i Kosovskih bezbednosnih snaga (KSB) tako da i u slučaju “razgraničenja” bezbednosne institucije u većinski srpskim opštinama služe kao sredstvo očuvanja bezbednosti i prevencije nasilja;
- Osigurati ostanak međunarodnih bezbednosnih snaga na Kosovu, barem na period od 5. godina od trenutka potpisivanja sporazuma kako bi služili kao mehanizam odvratanja i suzbijanja mogućeg nasilja;
- Omogućiti održanje mehanizama zaštite za Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC) u okviru Ustava Kosova; Zakona o religijskim slobodama, Zakona o specijalnim zaštićenim zonama i Zakona o kulturnom nasleđu) kako bi osigurali opstanak SPC na Kosovu;
- Postarati se da u trenutku kada Kosovo postane član UNESKO-a, manastiri SPC koji su deo svetske kulturne baštine, budu upisani u listu UNESKO-a kao baština SPC na Kosovu;
- Omogućiti očuvanje finansijske pomoći i podrške Beograda za SPC na Kosovu, pre svega za funkcionisanje manastirskih kompleksa, restauraciju i rekonstrukciju.

NACIONALNI KONVENT O
EVROPSKOJ UNIJI
KNEZA MILOŠA 4
11000 BEOGRAD
WWW.EUKONVENT.ORG
OFFICE@EUKONVENT.ORG

INSTITUT ZA TERITORIJALNI
EKONOMSKI RAZVOJ (INTER)
VLAJKOVIĆEVA 29
11000 BEOGRAD
+381 (0)11 3246 766
WWW.REGIONALNIRAZVOJ.ORG
OFFICE@REGIONALNIRAZVOJ.ORG